

LIMBA ROMÂNĂ

7
și 1520

DIALECTELE ITALIANE.

SCURTĂ FILOLOGICĂ

DE

C. D. PROLLO

PROFESORU LA GIMNASIULU CAROLU I DIN BRĂILA.

*Se vinde cu prețulu de unu Leu N. în profitulu Societății
pentru învățatura poporului Românu.*

BRĂILA

TIPOGRAFIA I. BOERESCU & COMP.

Februariu 1869.

1630

Biblioteca Centrală Universitară
București

COTA 04/8548

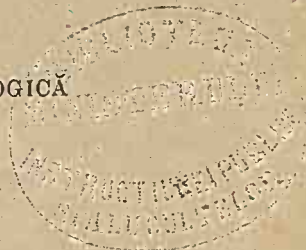
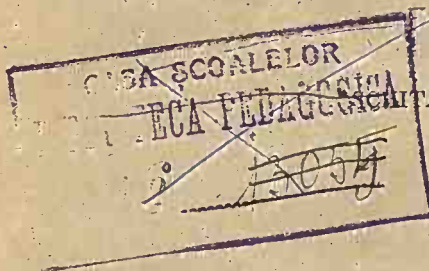
Dublet

INVENTAR 158566

LIMBA ROMÂNĂ

ȘI

DIALECTELE ITALIANE.

DE

G. D. FRODDO

PROFESORU LA GIMNASIULU CAROLU I DIN BRĂILA.

*Se vinde cu prețulu de unu Leu N. în profitulu Societății
pentru învățătura poporului Român.*

BRĂILA

TIPOGRAFIA I. BOERESCU & COMP.

Februarin 1869.

C158366

Catalog No. 1620
Biblioteca No. 1
Etajeră No. 4

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București
Cota III 402077

RC 109/2015

04/8548D

BIBLIOTECA GENERALĂ UNIVERSITARĂ
Cota ~~04/8548D~~
Inventar C158566

B.C.U. "CAROL I" BUCURESTI

C158566

DD: 673084

Manserunt, hodieque manent vestigia ruris.

HORATIU.

I.

Știința filologică are dreptu cuvântu de a se fâli pentru victoriele re-purtate în Țările noastre. Nefiindui de ajunsu să fie lărgitu orizontulu cercetărilor în privința limbelor clasice, la cari mai că se mărginiau studiile trecutului, a mai voit u să răpescă stîngiloru secretele de atâtea secole păstrate și să evöce cele XXXI dinastie egiptene din necropolele lor: a silitu pe Babilonu și pe Ninive să dea contu despre alfabetele cuneiforme săpate pe argilă: deslegö prin tablele poliglote ale Achemenișiloru problema cea nepătrunsă despre limbagiulu Mediei: descifrö estravagantele caractere ale templeloru cipriene și ale peșteriloru funerarie din Licia: făcö să vorbescă bas-relievelle ce acoperiau stâncele Frigiei: scöse la lumină tesauzele de filosofię și de estetică ce zăcöu necoprinsö în Sastrele Indianiloru, în *Ramayana* și în *Mahabharata*; iar ceea ce este și mai multu, devinö prin simpla putere a inducțiunii existența, fisionomia și fazele istorice a poporulu Arya, acelu nobilu poporu a căru limbă esplică totă morfologia limbelor noastre, și prin care Greco-Latini, Slavi și Germani se recunosc u astăzi de frați.

Töte aceste rezultate suntu de o valdre incestimabilă spre a reconstrui istoria, spre a determina legămintele ce unesc u membrele risipite ale familiei omenești, și spre a prepara acea sintese socială la care țintește mișcarea de astăzi. Dar, în interesulu chiaru acestui-scopu, misiunea limbisticii nu se mărginește aci: Europa însăși i păstrează unu tărömu întinsu de abia desțelinitu, pe care o așteptă alte conquiste de unu interesu mare și cu multu mai immediatu.

Obiectulu indaginiloru nu voru mai fi niște națiuni mörte, cari au peritu de pe fația lumii, și au presăratu cu osemintele lor u pustietățile Orientulu; dar națiunile cele viue, cari, totu așteptându ora rescumpărării, și au păstratu limba lor u dreptu paladiu de gloriă și de independență. Pentru ele o questiune filologică este câteodată o questiune de viață și de mörte, și o carte de gramatică valoröză mai multu decätu o öste innumerabilă inzebra cu puscii de Chassepot și cu tunuri ghintuite.

Una din aceste națiuni a fostu, și în òrecare parte este chiaru acumu, națiunea română. Încungiurată de vecini mai multu sêu mai pușinu interesatși a o cotropi și a o asimila, ea simte necesitatea de a afirma nepregetatu dreptulu ei la existență. Titlurile nu i lipsescu, dar cată să le desgròpe și să le producă la lumină.

Popòrele suntu în respectulu acesta ca și indiviði. Cându umblă cineva să și dovedescă câte unu dreptu ereditaru, recurge la arhivele familiei. Familia Românelu este marea ginte latină, marea lui de nobleță este numele ce lu pòrtă, arhivele suntu ținuturile Italiciei. Acolo unde a fostu lègânulu să nu se afle òre și actulu de naștere?

La Italia dar, Româneloru, alergați la Italia! Cercetați monumentele și datinile ei pênă a nu se șterge prin mâna timpului: cercetați limba frașiloru vostri de acolo, cercetați câte una una tòte dialectele loru.

II.

Ocașiunea disertațiunii de țagiă ni s'a oferitu de către D. Alexandrescu Urechia, care într'unu discursu rostitu la 15 Sept. din anulu trecutù înaintea Academiei Române luò la examenu unulu din dialectele Italiciei, adică dialectulu friulanu. Intențiunea nòstră este de a da unu pasu înainte pe aceeași cale, și chiaru decă nu ne vomu uni întru tòte cu ideile acestui bărbatu eruditù și infatigabilu, totuși ne place de a lu aplaude chiaru la începutu pentru nobilulu entusiasmu patrioticu ce transpare din scrierea lui, și de a constata în același timpu că observațiunile D-sèle în cea mai mare parte suntu drepte și esacte.

Punctulu nostru de plecare va fi limba comună a Italiei, adică acea limbă *toscană*, care încetându în secolulu XIII de a fi numai *remissus modus et humilis in quo et mulierculæ communicant*, s'a perfecționatu, s'a întinsu, s'a nobilitu, a devenitu înfine o limbă literariă. Existența ei ca dialectu nu s'a curmatu pentru acêsta, căci poporulu știe totdeauna să și păzescă cu scumpătate patrimoniulu sêu; și cându limba scriitoriloru a începutu de a scăde și de a se depărta de spiritulu ei primitivù, cei ce au fostu mai înțelepți a trebuitu să și spele rufele în apele Arnului. Giuseppe Giusti, care se falia de a nu fi deschisu niciodată dicționarulu Cruscei, învățò italianește la suburbia de *Porta a Croce* și la ulicioră în *Calimala*, unde fusese odinòră residența barbierulu Burchiello: totu asemenea făcuse autorulu *Divinei Comedie* șese sute de ani mai înainte.

Amu merge prè departe decă amu voi să arêtâmu cu deamăruntulu tòte asemênările ce presentă limba toscană cu cea română. Urmându exemplulu ilustrulu Heliade Rădulescu, care a publicatu mai de multu o prescurtare de gramatică comparativă și unu articulu analogu în *Curierulu de ambe sexe* (Per: III. Nr. 1), amu putè produce înaintea lectorulu vreo 2000 de vocabile radicale comune la amêndouè limbele. Combinându rădăcinile cu pre-

fixele și sufixele comune, numărul cuvintelor identice sau analoage s'au înmulți până la 18,000, și adăugându-le toate vorbele și derivațiunile din limba doctă luată deopotrivă din latina și din elena, amu pute forma unu vocabularu pe deplin inteligibilu Românului și Italianului și conținendu toate părțile esențiale ce se ceru pentru discursulu omenescu.

Pronunțatiunea păstrează același caracteru de analogiă; alterațiunile fonetice suntu după aceleași tipuri, și alfabetulu este mai același. Dcă unele litere se pronunță almintrelea, acesta nu se întâmplă nici în totă Italia nici în România totă: littera j s. ex. pe care Muntênulu o pronunță ca France-sulu, este pronunțată în Moldavia și în Macedonia ca g italianu. în vorbele unde g suplinește pe j alu Latiniloru.

Correspondența între ambele limbe nu se desminte în ceea ce privește gramatica. Terminațiunile genurilor, formarea pluralulu, declinarea prin prepozițiuni, o sumă de diminutive și de augmentative, fisionomia articuleloru și a mai multoru adiective determinative, flexiunile câtoru-va timpuri simple la verbe, formarea unoru perifrastice, mutarea verbeloru active în pasive, variațiunile verbeloru neregulate, conjugarea verbeloru reflexive și combinarea loru cu particulele pronominale presentă o coincidență admirabilă.

Adevăratu este că o privire superficială aru pute micșora efectulu acestoru asemănări, căci despre o parte se găsescu chiaru astăzi mai multe elemente străine răspândite în limba română, iar despre alta însăși limbă italiană a simțitu influența evenimentelor, și a priimitu, chiaru în vederea perfecționării se, mai multe feluri de modifițiuni. Dar părțile eterogene ce s'au amestecat cu limba română nu i suntu de locu esențiale, și nici nu s'au arătatu cu uniformitate în toate provinciile, ba încă n'au fostu permanente în toate timpurile, și este prè ușoru de a le esplica, sau prin lipsa obiectelor pe cari țerile Daciei nu le oferiau ca Italia la privirea legionariloru romani, sau prin treptata părăsire a artelor și profesiuniloru ce au devenitu mai târziu monopolulu străiniloru, sau prin scâmbările religioase și îmbrăcișarea limbajulu slavu ori elinescu în Biserică, sau înfine prin stăpânirea Fanarioșiloru, Turciloru și Unguriloru, cari exploataseră administrațiunea politică. Cătu pentru modificările limbei italiene, ele nu suntu mai însemnate, și în orice casu nu ne lipsescu cu totulu monumente spre a le recunște sau mijloce spre a le prèțui.

Dar ceea ce are să ne convingă mai multu despre afinitatea originariă a limbelor acestora este examinarea dialectelor italiene; fiindcă dialectele au precesu limba literariă, și fondulu loru celu necioplitu și împeștițatu de arcaisme representă chiaru astăzi în modulu celu mai învederatu istoria coplării se și succesiunea periozeloru de tranzițiune prin cari a pășitu.

III.

Dialectele italiene suntu multe și diverse. Noi le vomu reduce într'unu micu prospectu grupându-le aici după împărțirea geografică a Țerei și după

înrudirea lor; iar această dare de sēmă o vomu însoți cu ôrecari notiție bibliografice, încātu să cunoscă lectorii nostri unde au să recurgă, decă unii din D-loru aru voi să studie mai cu dinadinsulu tema ce le propunemu. (*)

a) **ITALIA SEPTENTRIONALĂ.** — Dialectele din Italia septentrională presentă mai multe analogie între ele, fie materiale fie și formale, și păstrază mai multe vestigiuri de limbă celtică. Se potu împărți în pedemontane, ligure, lombarde, venete și carnice.

Din familia pedemontană cele mai principale suntu: dialectulu piemontesu propriu ȃisu, celu canavesu și celu monferinu. Pentru fiecare avemu monumente scrise și tipărite, atâtu în versuri câtu și în prosă; dar celu d'ântêiu este înzestratu cu o literatură mai avută, și posede mai multe lucrări lexicografice, dintre cari este fôrte estimatu vocabularulu abatelui M. Ponză (Turinu 1843).

Familia ligure are de dialectu principalu pe genovesulu, care posede deosebite scrieri, mai vîrtosu în poesie: unele din acestea s'au culesu de către Marcoaldi.

Dialectele lombarde cele mai de frunte suntu: milanesulu, comasculu, bergamasculu și brixianulu. Literatura dialectului milanesu este fôrte întinsă și continuată fôră întrerupere dela 1520 încôce, nu numai în genulu facețiosu ci și în celu mai seriosu: Maggi, Balestrieri, Porta și Raiberti suntu autorii cei mai renumiți; F. Cherubini publicô unu dicționarulu în patru volumuri (Milanu 1844), care pe lîngă vorbele milanese coprinde în mare parte și locuțiunile celorlalte provincie lombarde. Pentru dialectele comasce, urbane și rustice existe dicționarulu ab. P. Monti (1845) înavuțitu cu o apendice tipărită la 1856. Pentru dialectulu bergamascu se află vechiulu vocabularulu latino-bergamascu a lui Gasparini (Milanu 1565). Pentru celu brixianu avemu două dicționare, unulu de P. Tagliardi (Brixia 1759) și altulu de P. Melchiorri (Brixia 1817) cu o apendice publicată mai târziu (1820).

Între dialectele emiliane se distingue cele dela Bologna, Faența, Modena, Reggio, Ferrara, Parma, Placența și Pavia. Literatura dialectului boloniesu înfloria chiaru la 1551, și consiste în prose, poesii, calendarie, traducțiuni și comedie: cele mai importante din aceste compuneri s'au datu la lumină într'o culegere începută la 1827 și continuată la 1836 de către C. E. Ferrari autoru alu vocabularului bolonieso-italianu tipăritu în Bologna (1838). Antonio Morri compuse vocabularulu dialectului faențianu sêu romaniolu (Faența 1840). Dialectulu de Modena are dicționarulu lui F. Cherubini (Milanu 1827), și celu de Reggio dicționarulu lui G. B. Ferrari (Reggio 1832); iar pentru Ferrara a compusu unu vocabularulu abatele F. Nannini (Ferrara 1805), pentru Parma

(*) Mai multe din aceste detaliuri suntu extrase din prețioasa operă a lui B. Biondelli: *Saggio sui dialetti Gallo-italici* (Milanu 1854 — trei volum.). Acestu filologu desvôltă cu decamăruntulu tôte particularitățile caracteristice ale dialecteloru pedemontane, emiliane și lombarde cu filiațiunile lor, aducându exemple din orice epochă, și dându versiunea parabolice *Risignitorulă* în fiecare din aceste dialecte.

I. Paschieri, pentru Placența L. Foresti (Placența 1836) și pentru Pavia C. Gambieri (Pavia 1850).

Familia venetă coprinde mai cu deosebire dialectulu venețianu, celu paduanu, celu vicentinu, celu veronesu, celu dela Chioggia și celu dela Burano. Dialectulu venețianu este demnu de mare atențiune, căci representă fusiunea mai multoru dialecte din Italia totă, și afdră de acêsta este unulu din cele mai cioplite și mai cultivate: are autori eminenti, precumu: Gritti, Pastò, Goldoni, Buratti, și nici nu i lipsescu vocabulare, dintre cari celu mai principalu este alu lui G. Boerio. Paduanulu rusticu număra între poeții lui pe Meno Begnoso, pe Menon, pe Porcaro, pe Moncai: are unu vocabularu cam imperfectu compusu de Patriarchi, dar onorab. amicu alu nostru G. D. Nardo, membru Institutului Regescu de Științe, căruia i datorăm și mai multe din acêste notiție, a culesu câteva sute de vocabule curatu rusticane. Dialectulu vicentinu se apropia foarte multu de celu paduanu, și are cu dênșulu o literatură comună. Dialectulu veronesu are peste o mediocră literatură și unu micu vocabularu alu ab. Angeli publicatu la 1821. Cu multu mai scâpătate în acêstă privință suntu dialectele dela Chioggia și dela Burano; prelăudatulu D. Nardo se ocupă de mai mulți ani spre a le ilustra și a le face cunoscute lumii filologice.

Dialectele coprinse în familia carnică suntu: friulanulu, gorițianulu, vechiulu tergestinu și belunesulu. Dialectulu friulanu, despre care D. Alexandrescu a întrefinutu Academia Română, este foarte avutu în producțiuni literare prosaice și poetice: scriitorii cei mai populari au fostu contele Hermes și P. Zurut. Avemu înaintea ochiloru manifestulu unui vocabularu friulanu ce se află în cursu de tiparu, și alu căruia autôru, abatele I. Pirona, într'o memorie intitulată: *Attinenze della lingua friulana* (Udine 1859), făcându comentariulu unei inscripțiuni dela 1103, vorbește în trecātu despre analogia acêstui limbagiu cu celu românescu. Același argumentu s'a tratatu mai cu dinadinsulu de către G. I. Ascoli într'o broșură: *Sull' idioma Friulano e sue affinità colla lingua Valacca* (Udine 1846). — Dialectulu gorițianu este o amestecătură de friulanu, venetu și slavu: nu posede decâtu ôrecari poesie populare. Tergestinulu vechiu este asemenea o derivațiune a friulanului, care în dioa de astăzi s'a înlocuitu prin dialectulu venetu; la 1828 se audia încă în gura poporului, și ab. G. Mainati publicô în anulu același câteva dialoguri cu traducerea lor italianescă. Belluno posedo câteva producțiuni în versuri; repausatulu canonicu Vienna i dede unu vocabularu rămasu încă netipăritu.

b) ITALIA CENTRALĂ. — Dialectele vorbite în acêstă regiune suntu coprinse în familia toscu-latină, și se deosibescu între ele dialectulu toscanu, celu romanu și celu umbricu. Literatura lor se confunde cu literatura clasică italiană, ânsă genulu popularu ofere mai multe compuneri locale ce s'au culesu de Tommaseo, Visconti și Marcoaldi. *Stenterello* și *Meo Patacca* n'au amuțitu încă, și comediele lui Tacconi formeză chiaru acumu deliciurile Transteveriniloru.

c) ITALIA MERIDIONALĂ și INSULARĂ. — Familiile cele mai importante suntu: samnito-iapigia, bruțio-sicula, corsa și sarda.

Celu mai cunoscutu din dialectele samnito-iapigie este neapoletanulu. Pe timpul lui Alfonsu de Aragona neapoletanulu devenise chiaru limba guvernului: avù poeți distinși dintre cari merită mențiune Cortese, Sgruttendio și renumitul Capasso, care nu s'a sfitu de a traduce în jargonulu Lazaroniloru nu numai pe *Gerusalemme Liberata*, ci pe ênsuși Omeru cu textulu la frunte. Teatrulu comicu neapoletanu, transportatu într'o altă sferă, aru putè rennoi dramatica italiană, și este de o fertilitate extraordinariă: numai dintre contimpurani Orațiu Schiani a produsu ca la șeptedecei de bucăți, și Pasquale Altavilla de douë ori mai multu. Cântecele populare au fostu culese de francesulu Cottreau, și melodiile loru, exploatate de Rossini, de Bellini, de Donizetti și de Mercadante, au âmblatu prin tötă lumea.

Familia bruțio-siculă coprinde dialectele Calabriei și Siciliei. Noi cunoștemu puține versuri calabrese publicate în culegerea lui Caselli (Parisu 1865); dar pentru dialectulu sicilianu existe unu dicționarulu de G. Bandi (Palermu 1857) cu o mică gramatică a lui G. Meli. Literatúra siciliană este din cele mai antice și abundante: poesiele contimpuranului Meli suntu de o puritate și de o eleganță rară.

Dialectulu Corsicei are mai multe poesie de unu genu cu totulu particularu, între cari se deosibescu baladele numite *voceri*. Tommaseo, Fée, Wolf și Gregorovius au datu niște studiuri prè interesante în acêstă privință.

Limbagiulu Sardiniei se depărtěză din celelalte prin proprietățile lui lexicale și gramaticale: fundulu este curatu latinescu. Se împarte în *logodanescu* și *campidanescu*. Celu d'ântëiu este unu felu de limbă literariă, care nu se vorbește nici într'unu locu particularu: alu doilea este vorbitu mai cu sêmă în provincia de Cagliari. Dicționarulu lui Porro este din cele mai bune.

Între dialectele italiene nu voim a numëra pe acelea cari se vorbescu de coloniele gerinane, francese, catalane, arabice, albanese și grecești aședate în Italia. Ânsë lectorulu nu va uita pe cei 15,710 Români ce se află la Dignano, Valle și Rovigno în provincia Istriei. Unele remășițe de colonie românești se află chiaru în interiorulu insulei Veglia la niște vălece, cari după limbagiulu de acolo se numescu *Poglițe*. Români din Italia n'au nici literatúra tipărită, nici vocabulare.

IV.

O așa mare diversitate de dialecte, de subdialecte și de gerguri (jargone) și are rădăcinile sele în istoria națiunii. Nëmurile ce au ocupatu pământulu Italiei în timpurile cele mai depărtate, nu numai că aparținëu la niște râmuri diverse ale ginții aryene, precumu au fostu Pelasgii și Celții, ci erau peste acêsta amestecate chiaru cu elemente chamitice, alu câroru idiomu

era împrumutatu din familia lui Sem(*), precumu o dovedescu inscripțiuni multe și o sumă însemnată de numiri geografice din Italia centrală și meridională.

O uniformitate ȃrecare a trebuitu să se introducă pe timpul Romanilor prin puterea regimului politicu și prin influența literaturii latine; dar transmigrațiunea barbarilor și neîncetatele invasiuni străine au venitu să amestece în vorbirea populară alte elemente noue și eterogene. Mai târziu, reformându-se geniulu națiunii, limba toscană a fostu priimită după mai multe încercări în totă Țera, și începù de a exercita o acțiune asimilatoare, care aru fi mersu multu mai departe, decât spiritulu de municipalismu și îmbucățirea politică n'aru fi stânjinitu desvoltarea vieții naționale. În timpul de față, încetându Italia de a mai fi o adunătură de municipie spre a se constitui într'unu corpu singuru și compactu, întrebuițarea limbei comune în totă societatea și contopirea progresivă a dialectelor se face din și în și mai cu puțință, și mulțumită cerului, suntu foarte departe timpurile acelea în cari cine vorbea italianește la Turinu, la Neapole și la Palermo se credea de a face unu felu de protestare încontra guvernului.

Ănsă, luându chiaru lucrurile astfelu precumu suntu, diferențele între dialectele actuale și limba toscană suntu cu multu mai mici de câtu se crede, și se referu mai bine la pronunția decâtu la vocabularu sèu la gramatică. Împrumutările reciproce ce s'au făcutu într'ambele părți au fostu atâtu de numeroșe și continuate, încátu aru fi de ajunsu o cunoștință mai apropiată între Florentini și provinciali spre a descoperi Italianiloru câtu de nedreptă este sficiunea lor, cându nu cuteză de a întrebuița în limba corectă mai multe locuțiuni ce le au învțătu la umbra căminelor părintești(**).

Nimicu prin urmare nu pȃte să ne oprescă de a privi limba toscană ca o sintese, deși imperfectă, a dialectelor din Italia totă, și oricātu de mari să fie afinitățile particulare ce presentă unele din aceste dialecte cu limba română, amu greși foarte multu decâtu le amu crede mai apropiate de densa decâtu de italiana, sèu decâtu ămu admite cu onorabilulu D. Alexandrescu că italiana cultă sēmēnă cu româna mai puțin decātu una sèu alta din dialectele ei(***)

Ca să susținemu dișele nȃstre, amu putè cita sute și sute de vocabule și de frase, sèu chiaru și pagine întregi extrase din deosebitele dialecte și

*) Aici se face alusiune la Fenicieni și la Cartagineși precumu și la Etrusci, alu căroru limbăgiu s'a doveditu în acești ani de pe urmă că era curatu semiticu. Se potu consulta în această privință articulele archeologice publicate de ab. Tarquini în CIVILTÀ CARTOLICA (An. IX. Nr. 188).

(**) Observațiunea acēsta o face ilustrulu A. Manzoni într'unu raportu înfățiatu deunăși la Ministerulu Instrucțiunii.

(***) O singură excepțiune s'aru putè face în favoarea unoru dialecte din familia umbrică sèu romană, cari, pe lângă asemenările cu limbăgiulu românescu ce se adă în limba literariă, au și altele cari le suntu particulare; ănsă aceste dialecte de abia se deosebescu din aceeași limbă literariă.

alăturate cu o versiune italiană sau română (*); dar lipsa cărților trebuincioase și marginile restrânse ale discursului de față nu ne permitu de a întreprinde o asemenea lucrare. Cu toate acestea, spre a nu zădărnici cu totul curiozitatea lectorilor, prezentăm aici *Cântarea Angelilor* a lui He-liade tradusă *ad litteram* în dialectul friulanu și în limba italiană literară.

Cântarea Angelilor.

«Sântu! sântu! sântu este Domnulu alu Puterii!
De trei ori sântu è Domnulu Provederii!
Între cei de susu lui Iehova gloriă!
Pace 'ntre Români, celoru buni victoriă!

Cu noi fii, Dòmne, Domnulu alu Puteriloru;
Pâinea dâ la toți, Dòmne alu averiloru.
Celoru mari clemență,
Celoru mici blândețe,
L' avuți charitate,
La săraci virtute,
Vêduvei credință,
Verginei candòre,
Patria dreptu mama
Micului orfanu;
Repausu și pace,
Lină conștiință
Dâ celui bătrânu;
Iar pentru junețe
A ta preștiință.
Reverse științe,
Arte creatòre,
Cherubi cu ochi mulți,
Focuri de viață
Spre a întări Mîntea,
A 'ntări și corpulu,
Inima 'ncăldindu.
Cursieri de fulgeru,
Câi repedi, tunânde
Unescă în pace
Răsăritu cu Apusuri;
Nordului lumină

(*) Compunându Vocabularulu nostru Italiano-Românu, Franceso-Românu și Româno-Italiano-Francesu, care a și începutu de a se tipări la Pesta, amu avutu ocasiunea de a în-tîmpina unu mare număr de cuvinte toscane, atâtu din limbajulu doctu câtu și din celu familiaru, cari sêmônă foarte multu cu cele române și nu se găsescu în dialectele provinciale.

Facă să răsaia.
 Foculu Charităţii,
 Foculu Libertăţii
 Să topescă ghiăça,
 Gerulu inoranţei.
 Punturile Crucii,
 Punturi cardinale
 Aibă d'alu loru centru,
 Centru de unire
 Inima lui CHRISTU!

Sântu! sântu! sântu este Domnulu alu Puterii!
 De trei ori sântu è Domnulu Provederii!
 Întru cei de sūsu lui Iehova gloriă!
 Pace 'ntre Români, celoru buni victoriă!»

Versiune friulană.

«Sant! sant! sant al è il Signor
 del podè! — Trei voltis sant al è il
 Signor dè la Providence! — Da chej
 di su a Iehova glorie! — Pas fra i Ro-
 menis, a chej bogns vittorie! — Cun no
 seit, Signor, Signor de lis Podestas;
 — Il pau dait a duch, Signor de l'avè.
 — A chej granch clemenze, — A chej
 piccui mansuetudine, — Ai siors cari-
 tad, — Ai puars virtut, — A la vedue
 credinze (fede), — A la vergine can-
 dor, — La patrie come mari — Al piz-
 zul uarfin; — Ripos e pas, — Quiete co-
 scienze — Dait al vieli; — Ma a la zo-
 vintud — La uestre saviezze. — Span-
 din scienze, — Ars de invenzion — Dei
 Cherubins con plui voj, — Fûgs di vi-
 të — Par rinfuarzà la Ment, — Rin-
 fuarzà anchie il cuarp, — L'anime ri-
 schialdand. — Chiavai che accorin co-
 me il folc, — Stradis rapidis, tonans
 — Unissin in pas — Orient cun Occi-
 dent; — Al Nord un clar — Fassin che
 spuntî. — Il fûg de là Caritad, — Il
 fûg de là Libertad — Al disfassi la
 glacere, — Il glace de l'ignoranze. — I
 pons de la Cros, — Pons gardinai —

Versiune italiană.

«Santo! santo! santo è il Donno
 (Signor) del Potere! — Tre volte santo
 è il Donno del Provvedere! — Intra
 quei di su a Iehova gloria! — Pace in-
 tra Romeni, a quei buoni vittoria! —
 Con noi sii, Donno, Donno dei Pote-
 ri (delle Podestà); — Il pane dà a tut-
 ti, Donno degli averi. — A quei gran-
 di clemenza, — A quei piccoli blandi-
 zie (dolcezza), — Ai ricchi caritate, —
 Ai poveri virtute, — Alla vedova cre-
 denza (fede), — Alla vergine candore,
 — La patria come mamma — Al picciol
 orfano; — Riposo e pace, — Lene (que-
 ta) coscienza — Dà al vecchio; — Ma
 alla giovinezza — La tua prescienza. —
 Riversino scienze, — Arti creatrici —
 Dei Cherubi con occhi molti, — Fuo-
 chi di vita — Per rafforzar la mente
 — E rafforzare il corpo, — L'anima
 scaldando. — Corsieri come folgore, —
 Calli (vie) rapide, tonanti — Uniscano
 in pace — Oriente con Occidente; —
 Al Nord un lume — Faccian che risal-
 ga. — Il foco della Caritate, — Il foco
 della Libertate — Sciolga il ghiaccio,
 — Il gelo dell' ignoranza. — I punti

Abbin par lor centro, — Centro de della Croce, — Punti cardinali — Ab-
 union — L'anime di CRIST. bianò a lor centro, — Centro di unio-
 Sant! sant! sant al è il Signor del ne — L'anima (il cuor) di CRISTO.
 podè! — Trei voltis sant al è il Si- Santo! santo! santo è il Donno
 gnor de la Providence! etc.» del potere! — Tre volte etc.»

Celu ve va dori să se încredințeze mai cu desăvârșire în acastă pr-
 vință, și se aplice unu asemenea examenu la celelalte dialecte, n'are decātu
 a consulta exemplele din opera lui Biondelli, trăducëndule și în românește,
 sèu pòte să confrunte pe *Gerusalemme Liberata* a lui Tasso cu traducerea
 românească a lui A. N. Păclenu și cu versiunea venețiană a lui T. Mondin,
 cu cea milanesă a lui D. Balestrieri, cu cea bergamască a lui C. Assonica, cu
 cea boloniesă a lui F. Negri, cu cea perugină a lui C. Patrizi, cu cea cala-
 bresă a lui C. Casentini și cu cea neapoletană a lui C. Fasan sèu a lui N.
 Capasso (*).

Ênsuși D. Alexandrescu aduce ca specialități ale dialectului friulanu în
 confrontulu limbei italiene niște asemănări cu cea română, cari, sèu că nu
 suntu cu totulu străine limbei culte, sèu că suntu și mai esactu întrebuintate
 de dênsa. Astfelu suntu: îmmuierea lui *l* înaintea lui *i* la pluralu, trunchie-
 rea unoru vocale dela finitu, nota pluralului la substantive, formațiunea ge-
 nului femininu, unele combinări ale verbului cu pronumele personalu, pre-
 cumu: *dami* (dâmi — *it.* dammi), *danus* (dâ-ne — *it.* danne), *dai* (dâi — *it.* da-
 gli), *nus l'a dat* (ni l'a datu — *it.* ne l'ha dato), *us l'ai dat* (vi l'am datu —
it. ve l'ho dato): numenile apelative cu femininulu în *essa*, s. e. *Baron*, *Baro-*
ronessa, *Conte*, *Contessa*: unele diminutive, precumu *chiameruzze* (câmăruță —
it. cameruzza): pronumenile *ie* (ei, a ei — *it.* lei, di lei), *lor*, *lui* (loru, lui —
it. loro, lor, lui): posesivele *al nestri*, *al vestri* (alu nostru, alu vostru — *it.* il
 nostro, il vostro): vocabulele *scrove* (scrôfă — *it.* scrofa), *credinze* (credință —
it. credenza), *anchie* (âncă, âncă -- *it.* anche, anco).

V.

Decă dialectele menționate, luândule fiecare în parte, nu înfățișeză o
 mai mare conformitate cu limba română decātu cea toscană, asemenea nu
 putemu s'o dîcemu decât le luâmu tôte în grămadă; căci unde toscana se a-
 bate mai multu de româna, tocmai acolo dialectele paru că i se apropiă mai
 mult, și unde unulu din dialectele lipsește, altulu abundă.

Aceste aserțiuni merită de a fi confirmate într'unu modu mai explicitu.
 Prin urmare, cumu a făcutu onorabilulu Alexandrescu pentru dialectulu friu-
 lanu, asemenea și noi vomu alege aci unu număr u drecare de exemple din

(*) Mai multe din aceste versiuni, ca spre exemplu cea neapoletană a lui Capasso, suntu cu
 totulu serîbse, iar nu simple parodie prelucrate într'unu stilu burlescu, precumu este
 versiunea lui Mondin sèu a lui Balestrieri.

celelalte dialecte italiene, și în această alegere ne vom ține mai multu de exemplele acelea pe cari limba cultă nu le ofere, sèu chiaru oferindule, o face într'o măsură mai imperfectă. Cu aceeași ocaziune lectorulu va observa că mai multe din celelalte citațiuni conținute în discursulu D-lui Alexandrescu n'au de obiectu niște proprietăți esclusive ale limbajulu friulanu, ci se află deopotrivă în alte dialecte cu totulu distinse la fisionomiă și la literatură.

ANALOGIE LEXICALE. — Să nu se pèrdă din vedere că unele din vocabule următore, deși analòge cu traducerea română în ceea ce privește rădăcina și valòrea fonetică, presentă òrecare diversitate în privința sensului: de aceea noi le amu însemnatu cu o steluță. Asemenea amu pusu unu punctu de întrebare la alte vocabule a căroră asemănare aru putè să fie numai fortuită.

	ROM. aide	ITAL. orsù
aida, <i>ven.</i>	acumu?	adesso
aimò, <i>terg. vech.</i>	aiu	agliò
aio, agio, <i>ven.</i>	âlu, elu	egli
al, <i>piemont.</i>	albie	truógolo
*âlbio, <i>ven.</i>	albiòră	madia
albuól, <i>ven.</i>	âncă	anche, anco
anca, <i>ven.</i>	ângeru	àngelo
ânger, <i>lomb.</i>	ariă	aia
ara, <i>ven.</i>	îndărètu	indietro
arrèto, <i>neap.</i>	avèntu	incremento
avento, <i>calabr.</i>	ață, açiă	accia, filo
azza, <i>ven.</i>	babă	vecchia
baba, <i>tergest.</i>	alababulea?	disordinatamente
*babalà (a la) <i>ven.</i>	bătae de jocu	scherno
bataréla, <i>ven.</i>	bine	bene
bine, bin, <i>lomb.</i>	bou	buc
bo, <i>ven.</i>	brazdă?	poderetto
*bráida, <i>terg. v.</i>	ca	come
ca, <i>neap. și sicil.</i>	cam	quasi, come
*cam, <i>lomb.</i>	a căuta	cercare
catár, <i>ven.</i>	patru	quattro
catro, <i>chiog.</i>	cenușe	cinigia
*cenise, <i>ven.</i>	cirèșă	ciligia
cerièsa, <i>ven.</i>	acilea	quì
chilò, <i>terg. v.</i>	câine	cane
chine, chin, <i>lomb.</i>	cu	con
co, <i>ven.</i>	culcă	córica
cólega, <i>ven.</i>	crucificatu	crocifisso
crucifissatu, <i>cors.</i>	cu	con
cù, <i>neap. și sicil.</i>		

curár, <i>ven.</i>	ROM. a curăța	ITAL. mondare
curto, <i>ven.</i>	scurtu	corto
cúsare, <i>chiogg.</i>	a cöse	cucire
cusso, <i>ven.</i>	culcușu?	cuccia
*desbafarár, <i>ven.</i>	a desbăra	sparare, sciorinare
descantár, <i>ven.</i>	a descănta	disincantare
desfoiár, <i>ven.</i>	a desfoia	disfogliare
desgiazzár, <i>ven.</i>	a desghiăta	dighiacciare
despetenár, <i>ven.</i>	a despeptăna	spettinare
despoiár, <i>ven.</i>	a despoia	spogliare
dessedà, <i>lomb.</i>	a deștepta	destare
dinc', <i>lomb.</i>	dinți	denti
dintra, <i>sicil.</i>	dintre	fra
do, <i>ven.</i>	două	due
doi, <i>piem. și lomb.</i>	doi	due
doie, <i>neap.</i>	două	due
Domnedè, <i>lomb.</i>	Dumnezeu	Domeneddio
dos, <i>lomb.</i>	dosu	dosso
dreto, <i>ven.</i>	dreptu	dritto
dugár, <i>bellun.</i>	a juca	giuocare
dui, <i>lig.</i>	doi	due
dumà, <i>lomb.</i>	numai	soltanto
eu, eiu, <i>cors.</i>	eu	io
fazza, <i>ven.</i>	față, față	faccia
fia, <i>piem. și ven.</i>	fiă	figlia
figà, <i>ven.</i>	ficatu	fegato
fio, <i>ven.</i>	fiu	figlio
fir, <i>lomb.</i>	firu	filo
focu, <i>sicil. și cors.</i>	focu	fuoco
fora, <i>ven.</i>	fôră, afôră	tuora
forfe, <i>ven.</i>	fôrfece	forbici
frunte, <i>lig.</i>	frunte	fronte
frunti, <i>sicil.</i>	frunte	fronte
fumegár, <i>ven.</i>	a fumega	fumicare
*giaba (a), <i>ven.</i>	de giaba	a bizzoffe
giugà, <i>lomb.</i>	a juca	giuocare
*gora, <i>lomb.</i>	gură	gola
immarmorio, <i>ven.</i>	îmmarmuritu	istupidito
impirár, <i>ven.</i>	a înșira	infilare
indree, <i>lomb.</i>	îndărētu	indietro
intardigár, <i>ven.</i>	a întărđia	tardare
intrégo, <i>chiogg.</i>	întregu	intiero
larc, <i>bellun.</i>	largu	largo
lăssa, <i>ven.</i>	lasă	lascia

licár, <i>ven.</i>	ROM. a licăi	ITAL. leccare
loch, <i>terg. v.</i>	locu	luogo
Luni, <i>ven.</i>	Luni	Lunedì
macár, <i>ven.</i>	a măci	ammaccare
magári, <i>m. multe dial.</i>	măcaru	magari (<i>neus.</i>)
maister, <i>lomb.</i>	meșteru	mastro
máncialu, <i>sic.</i>	mâncălu	mángialo
mármura, <i>calabr.</i>	marmură	marino
Marti, <i>ven.</i>	Marți	Martedì
mene, <i>rom.</i>	mine, mene	me
Mércore, <i>ven.</i>	Mercuri	Mercordì
mestro, <i>ven.</i>	meșteru	mastro, maestro
miezo, <i>neap.</i>	miezu	mezzo
*mio, <i>ven.</i>	milă (geogr.)	miglio
moiár, mogiár, <i>ven.</i>	a moia	immollare
mora, <i>sicil.</i>	moravuri	costumi
mugére, muiére, <i>chiog.</i>	muiere	moglie
muiér, mugér, <i>ven.</i>	muiere	moglie
munte, <i>lig.</i>	munte	monte
muzza, <i>terg.</i>	miță	mucia, muscia
muzzicatu, <i>sicil.</i>	mușcatu	morsicato
nimmu, <i>cors.</i>	nime	niuno
nóiteia, <i>piem.</i>	nòptea	notte
noma, <i>chiog.</i>	numai	soltantó
noua, <i>terg. v.</i>	nouă	nuova
nume, <i>lig.</i>	nume	nome
òmeni, <i>ven.</i>	òmeni	uòmini
paussár, <i>bellun.</i>	a repausa	riposare
pe, <i>neap.</i>	pe	per
pégola, <i>ven.</i>	pêcură	pece
pine, pin, <i>lomb.</i>	pâine	pane
*pirón, <i>ven.</i>	pironu	pernio
placa, <i>ven.</i>	placă	piastra
plou, <i>terg. v.</i>	plouă	piove
*ponga, <i>ven.</i>	pungă	gozzo, sacchetto
postu, <i>ven.</i>	poți-tu	puoi tu
pri, <i>sicil.</i>	pre, spre	per
puárta, <i>terg. v.</i>	pòrtă	porta
punte, <i>lig.</i>	punte	ponte
rasaóre, <i>chiog.</i>	răsătòre	rasoio
recusiúra, <i>ven.</i>	recusătură	ricucitura
remanc, <i>chiog.</i>	remâne	rimanc
*rouchizár, <i>ven.</i>	a răncheza	ronfare
rumegár, <i>ven.</i>	a rumega	rugumare

saláta, <i>ven.</i>	ROM. salată	ITAL. insalata
sanca, <i>ven.</i>	stângă	manca
sbraiă, <i>lomb.</i>	a sbiera	gridare
scantinár, <i>ven.</i>	a clătina?	tentennare
scetă, <i>neap.</i>	a aştepta	aspettare
schiapár, <i>bellun.</i>	a scuipa	sputare
scrizzà, <i>lomb.</i>	a scîrîai	scricchiolare
scrovaria, <i>ven.</i>	scrofăriă	porcheria
scuárza, <i>terg. v.</i>	scôrţă	scorza
scurtár, <i>ven.</i>	a scurta	scortare
segúr, <i>lomb.</i>	siguru	sicuro
sene, <i>rom.</i>	sene, sine	si, se
séo, <i>ven.</i>	seu	sego
ses, <i>lomb.</i>	şese	sei
sgurà, <i>lomb.</i>	a sbura	volare
siguru, <i>cors.</i>	siguru	sicuro
sinte, <i>lomb.</i>	simte	sente
sor, <i>terg. v.</i>	soră	suora
'sto, 'sta, <i>ven.</i>	êstu, êstă	questo, questa
stralúci, <i>sicil.</i>	străluce	straluce
stralúse, <i>lomb.</i>	a străluci	stralúcere
stramană, <i>ven.</i>	destrămatu?	sciamannato
strambaria, <i>ven.</i>	strămbăriă	stramberia
strambitã, <i>ven.</i>	strămbătate	stranezza
strambo, <i>ven.</i>	strambu	strano
stranudár, <i>ven.</i>	a strănuta	sternutare
straplantã, <i>terg. v.</i>	a străplanta	trapiantare
stropár, <i>ven.</i>	a astupa	otturare
struzi, <i>ven. şi lomb.</i>	trude	stenti
strussiár, <i>ven.</i>	a se trudi	faticare
'stu, <i>sicil.</i>	êstu, âstu	questo
svolár, <i>ven.</i>	a sbura	volare
talpón, <i>ven.</i>	talpă (la pomi)	toppo
tene, <i>rom.</i>	tene, tine	te
tiara, <i>terg. v.</i>	ţeră	terra
tórber, <i>lomb.</i>	turbure	torbido
tot, <i>bolon.</i>	totu	tutto
trei, <i>piem.</i>	trei	tre
tri, <i>bolon.</i>	trei	tre
tupã, <i>cors.</i>	a astupa	otturare
tutluna, <i>lomb.</i>	totu una	tutt'uno
varza, <i>ven.</i>	varză	sverza
Vénere, <i>ven.</i>	Vineri	Venerdì
vierme, <i>neap.</i>	vierme	verme

voia, voglia, ven.	ROM. voe, voiă	ITAL. voglia
zap, terg. v.	țapu	bécco
Zioba, ven.	Joi	Giovedì
ziogo, ven.	jocu	ginoco
zoso, ven.	josu	giù, giuso

ANALOGIE FONETICE. — *C* dintalu din limba toscană în mai multe provincie din Italia de Nordu sună ca *ç* sèu *ț* românescu; așa s. e. vorbele *ghiaccio*, *braccio*, *laccio*, *cinque*, *faccia*, *provincia* (ghiațiă, brațiu, lațiu, cinci, fațiă, provinciă), ori-și-cumu să fie scrise, se citescu *ghiaçio*, *braçio*, *laçio*, *cinque*, *façia*, *provinçia*.

L devine *r* în mzi multe vorbe romane, neapoletane, siciliene, venețiane, lombarde și ligure. Exemple: *er miere*, *er sore*, *carne sarata*, *omo ferice*, *arma*, *car*, *caramal*, *barcone*, *arbergo*, *ara*, *voreva*, *galòfuru* (mierea, sòrele, carne sărată, omu ferice, inimă, vale, călimaru, balconu, birtu, aripă, vrea, garofă).

D se scâmbă uneori în *z*, ca s. e. *cazère*, *chiog*. (a cădè).

Gh se află câteodată în locu de *b*, ca în unele părți din Romănia; s. e. *ghiancu*, sicil. în locu de *bianco* (albu); *ch* câteodată stă în locu de *p*, ca *chiui* sicil., în locu de *più* (mai); și în fine sunetulu silabeloru toscane *gnr*, *gne*, *gni*, *gno*, *gnu*, precumu se întemplă la Români de peste Carpați, pòte să se dealui *n*; astfelu ðice Sicilianulu *dugnu*, în locu de *dunu* (daru; *it.* dono).

L se stinge înaintea lui *i* mai desu în dialecte decâtu în limba literariă. Exemple: *foia*, *oio*, *maio*, *aio* (fòe, oloiù, maiù, aiù; *it.* foglia, olio, maglio, aglio).

A pleonasticu, ce se întrebunțeză așa desu la începutulu vorbeloru românești, ca *a-cestu*, *a-colo*, *a-tare* s. e. l., este și în mai multe dialecte de o necesitate eufonică. Așa s. e. în Umbria se ðice: *artirare* (a retrage; *it.* ritirare), la Roma: *a no dice* (nu ðice; *it.* non dice), la Neapole: *annomenare* (a numi; *it.* nominare), în Piemontu: *a l'è morta* (a muritu; *it.* è morta), la Chioggia: *a ve parle*; *a xe un torente* (vè vorbește; este unu torentu; *it.* vi parla; è un torrente).

I în unele vorbe se adauge înaintea lui *e*, precumu amu vèduțu în vorbele neapoletane *miezo*, *vieme* (*it.* mezzo, verme); iar în alte vorbe, ca în cele lombarde *bin*, *chin*, *pin*, *sinte*, înlocuește pe *e* sèu pe *a*. Câteodată *i* este pleonasticu după *a* tonicu, ca în dialectulu boloniesu: *noi cantàin*; *c'sa fàin* (*it.* noi cantiamo; che facciamo). Altu nimicu nu face Românulu cându spune: *faimă*, *înainte*, *câine*, *pâine*, *mâine* s. e. l.

În mai multe dialecte o finalu din limba toscană este înlocuitu de *u*. Astfelu ðice Sicilianulu: *lu paradisu*, *lu tempu*, *lu nostru disideriu* (*it.* il paradiso, il tempo, il nostro desiderio); Corsulu spune: *datu*, *unu*, *vostru*, *prunu* (*it.* dato, uno, vostro, pruno); Piemontesulu: *lu lettu*, *lu peccatu* (*it.* il letto, il peccato); Genovesulu: *lu metallu*, *lu annu* (*it.* il metallo, l'anno). Fòrte desu acestă substituțiune se întemplă în mijloculu vorbeloru, precumu: *partà*

cor. (a purta; *it* portare); munte, *disperaziun*, lig. (munte, desperațiune; *it* monte, disperazione); *durmà*, piem. (a dormi; *it* dormire); *giugà*, lomb. (a juca; *it* giuocare). Dar și *u* se întâlnește transformatu în *o*, cându devine tonicu în cursulu conjugării; așa s. e. Sicilianulu din infinitivulu *muriri* (a muri; *it* morire) scôte la prezentulu indicativulu: *ieu moru* (eu moru; *it* muoio). Acastă de pe urmă scâmbare nu este cu totul străină nici la limba toscană.

La ôrecari cuvînte *u* finalu, sêu curespundătorulu *o*, pere în pronunciațiune, precumu: *voi*, ven. în locu de *voio*; *oi*, terg. v. în locu de *oiu*.

Trunchierca vocaleloru finale, care în limba toscană este întrebuințată numai dreptu apocopă, devine o regulă mai multu sêu mai pușinu generală în dialectele piemontese, lombarde, emiliane, carnice și venețiane. Cele patru d'ântăiu familie se servescu de o asemenea trunchiere mai desu decâtu limba română, dar cea de pe urmă o întrebuințeză într'unu modu mai mărginitu. Exemple: *quand*, *stat*, *dit*, piem. (cându, statu, șisu; *it* quando, stato, detto); *abiss*, *cap*, *curios*, *intreg*, *franzes*, *om*, *natural*, *mort*, lomb. (abisu, capu, curiosu, întregu, francesu, omu, naturalu, mortu; *it* abisso, capo, curioso, întiero, francese, uomo, naturale, morto); *caval*, *mül*, *tot*, bolon. (calu, rêu, totu; *it* cavallo, male, tutto); *biel*, *gust*, *manz*, *piarsich*, terg. v. (frumosu, gustu, mânzu, piersică; *it* bello, gusto, manzo, pesca); *vin*, *sen*, *camin*, *cordon*, *canal*, ven. (vinu, sînu, căminu, cordonu, canalu; *it* vino, seno, camino, cordone, canale).

O tonicu se pronunță fôrte deschisu, nu numai în dialectele carnice, ci și în cele dela Neapole și dela Chioggia. Așa s. e. se aude: *muorto*, *vuostro*, *pavuone*, neap. (mortu, vostru, păunu; *it* morto, vostro, pavone); *puoco*, *comuodo*, chiog. (pușinu, în ce modu; *it* poco, come); *puarta*, *scuarza*, terg. v. (pörtă, scörtă; *it* porta, scorza). Asemenea și *e* are câteodată unu sunetu așa deschisu, încātu se transformă în *a* la mai multe dialecte: gondolierulu venețianu va spune: *varza*, *arba*, *tara*, *sara*, *piara* nimicu mai pușinu decâtu Românulu cându șice: *vêrză*, *îerbă*, *șeră*, *sêră*, *piêtră*.

Dar ceea ce este și mai interesantu este de a vedè că sunetulu literelor române *ă*, *â*, *ê*, *î*, *ô*, *õ*, *î* nu este cu totul necunoscutu popôreloru italiene. Pronunțierea mai multoru din aceste litere se pôte considera ca o tendență de a stinge și de a închide pe vocală, și cam acêta o face Bolognesulu cându pronunță *str'nzer* în locu de *strenzer* (a stringe), *a t'piás'la?* în locu de *a te piásela?* (șiți place ea?); sêu pescarulu dela Chioggia cându spune: *uncantao*, *umparao*, *untra de mi*, în locu de *incantao*, *imparao*, *intra de mi* (încântatu, învêțatu, între mine); sêu Piemontesulu decă șice: *c'me*, *d'm' pari*, *l'è staita 'n barca*, *a s'l'è piantà*, *la va 'mpromè'tla*, în locu de: *come*, *de me' pari*, *l'è staita in barca*, *a se l'è piantà*, *la va impromè'tela* (cunu, de alu meu tată, ea a fostu în barcă, și l'a împlântatu, o va promite); sêu Sicilianulu șicêndu: *lu 'nfernù*, *'n celu*, *'mbarcari* în locu de: *lu infernu*, *lu celu*, *imbarcari* (infernulu, cerulu, a îmbarca); sêu Pavesulu șicêndu: *la f'nestra d'la bella*, *v'del* în locu de: *la fenestra della bella*, *vedello* (ferêstra amantei, a lu vedè); sêu înfine Corsulu cându șice *chiamânduvi* pentru chia-

mandovi (chiâmânduvă). Câteodată sunetele despre cari este vorba se potu privi ca o contopire a mai multoru vocale, și atunci avem niște vorbe pronunciate ca *faura*, *i søu*, *i vœur*, milan. (cit. *fôra*, *i sô*, *i vôr*, — fôră, ai sêi, ei voru); *cantœr*, *fanœl*, *scœla*, bolon. (cit. *cantâr*, *fanâl*, *scâla* — a cânta, felinaru, scară); *fêmî*, *dêtu*, *stîtu*, lig. (cit. *fâmi*, *dâtu*, *stâtu* — fâmi, datu, statu).

ANALOGIE GRAMATICALE. — Alterarea literilor *c* și *g* la terminațiunea plurală a substantiveloru și adiectiveloru este comună dialecteloru și limbei literarie, dar alterarea lui *t*, pe care o însemnăză onor. Academicu românû în dialectulu friulanu, este admisă, nu numai în celclalte dialecte carnice, ci și în mai multe vorbe din dialectele lombarde. Astfelu se aude în gura Milaneseului: *tutt* și *tucc'* sèu *tucci*; *quant* și *quanc'* sèu *quanci*; *dent* și *dinc'* sèu *dinci*; *tant* și *tanc'* sèu *tanci*, unde este de observatu că *i* finalu din aceste vorbe este pronunțiatu ca la Români foarte scurtu și cam stinsu.

Suprimerea literii *l* înaintea lui *i*, pe care o amu notatu mai susu, nu se face numai în mijloculu vorbeloru, dar și la silabele finale dela pluralu ca în românește; și acěstă proprietate, care se află ca o simplă escepțiune în puține vorbe toscane, devine regulă generală în unele dialecte, precumu în celu venețianu, unde *vedêlo*, *agnêlo*, *cavâlo*, *anemal* facu: *vedei*, *agnei*, *cavai*, *anemai*.

Terminațiunile apelative române în *aru* și *oru* le avem în cea mai mare parte a dialecteloru, chiaru în vorbele unde Toscanulu le înlocuește prin *aio* și *oio*.

Articululu *el*, *l* și *lu*, în locu de *il* sèu *lo*, este foarte comunu în mai multe provincie, și nu este raru de a întêmpina în dialectele siciliano și neapoletane pe *a* în loculu femininulu *la*.

La pronumele personalu avem: *eu*, *ieu*, *iu* și *eiu* sic. și cors. (eu; *it.* io); *mene*, *tene*, *sene*, rom.; *meni*, *teni*, *seni*, cors. (mine, tine, sine; *it.* me, te, se); *a mia*, *a tia*, sicil. (mie, ție; *it.* a me, a te); *elo*, *el*, ven. (elu; *it.* egli), cari suntu vorbe necunoscutu în limbagiulu toscanu. *Me*, *te*, *se*, *ve* se întrebuinteză mai în tôte dialectele, nu numai unde le întrebuinteză limba cultă, ci și cându acêsta se servește de particulele *mi*, *ti*, *si*, *vi*. *Îmi* românescu existe în gura Piemontesulu cându spune: *a'm da l'annello* (îmi dă inelulu; *it.* mi dâ l'annello).

Dintre posesivele suntu de notatu: *mieu*, *meia*, terg. v. (meu, mea; *it.* mio, mia); *mei*, sicil. (mei; *it.* miei); *meie* neap. (mele; *it.* mie); *too*, *soo*, *toa*, *soa*, *toi* *soi*, ven. (têu, sêu, ta, sa, têi, sêi; *it.* tuo, suo, tua, sua, tuoi, suoi); *sœu*, milan. (sêi; *it.* suoi); *nostru*, *vostru*, cors. (nostru, vostru; *it.* nostro, vostro). Și precumu Toscanulu spunea mai înainte: *fratelmo*, *moglielma* (fratele meu, soția mea), asemenea spune și astăzi Neapoletanulu: *patteto*, *mammeta* (tată-teu, mamă-ta).

Cătu pentru conjugarea verbeloru, nu este numai Friulanulu care întrebuinteză la infinitivu fôrma scurtată a Românulu: acêsta o face și Lombardulu, Piemontesulu, locnitorulu Emiliei, alu Umbriei, alu anticulu Lațiu și uneori chiaru Neapoletanulu. Nimicu mai comunu în Italia decât de a

audi: *tornerà, scapà, taid, cantà, maridà, avè, pudèi, crede, dormì, senti, morì.*

Presentulu indicativului păstrează mai la tôte dialectele în persóna II. a pluralului literelo: *ami, em, im* în locul caracteristicii *iam* a toscaniloru, precumu: *sonámo, saltámo, portámo, semo, avemo, potemo, facemu, videmu, cugghiemu, sentimo, murimu* (sunámu, saltámu, purtámu, suntemu, avemu, putemu, facemu, vedemu, culegemu, simțimu, murimu; — *it. soniamo, saltiamo, portiamo, siamo, abbiamo, possiamo, facciamo, vediamo, cogliamo, sentiamo, moriamo*).

Imperfectulu din dialectulu sicilianu, în locu de terminațiunea *ava, avano, eva, evano*, are *ai, iu*; s. ex. *dunau, spuntau, affacciau, ardü, ridü* (dăruiau, iviau, înfăcișau, ardeau, rîdeau).

Același dialectu termină în *aru* pe a III persónă a pluralului dela perfectu, ca: *aristaru, spacaru* (opriř, crăparō; *it. arrestarono, spaccarono*); iar dialectulu lombardu și celu piemontesu termină în *e* persóna III dela singularu, precumu: *cantè, taiè* (cântō, tăiō).

Pe mai-multu-ca-perfectulu indicativului românescu, care în privința terminațiuniloru corespunde cu trecutul subiectivului italianu, locuitorulu Lațului lu întrebuițeză și elu ca indicativu, și ăice s. ex. *cantassi, cantassi, cantasse, cantassimo, cantaste, cantassero* (cântasem, cântaseși, cântase, cântasemu, cântaseți, cântaserō) în locu de: *cantai, cantasti, cantò, cantammo, cantaste, cantarono*.

La presentulu subiectivului locuitorulu dela Chioggia spune ca Românulu *cante, salte* în locu de *canti, salti*, și chiaru în locu de *cantino, saltino* pluralu.

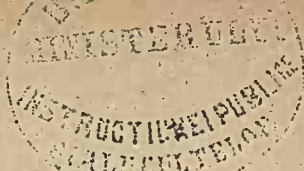
Usulu de a întrebuița la pluralu din persóna III terminațiunea singularului este fōrte comunu la mai multe dialecte, fie pentru modulu subiectiv, fie și pentru celelalte.

Între formele ce se găsescu la verbe neregulate suntu demne de a fi citate unele ca acestea: *su* chiogg. și sicil. (su, suntu; *it. sono*); *sum, sūnn*, sicil.; *sonti*, veron.; *sun*, lig.; *sont*, lomb. (suntu; *it. sono*); *eram*, lomb.; *ieriam*, terg. v. (eram; *it. eravamo*); *estu*, ven. (ești-tu; *it. sei tu*); *achiu*, cors.; *aiu*, sicil. (așu; *it. ho*); *emm*, lomb. (amu; *it. abbiamo*); *hau*, terg. v. (au; *it. hanno*); *voi, voio, vogio*, ven. și chiog. (voiu; *it. voglio*); *vorea, vœur*, lomb. (vrea, voru; *it. voleva, vogliono*); *faga*, lomb. (facă; *it. faccia*); *nassù*, lomb. (născutu; *it. nato*).

Alterarea vocaleloru cauzată din reacțiunea silabeloru următore nu este fōră exemplu la dialecte; așa s. e. verbele toscane: *nascere, dare, fare, stare, cantare* dau origine la formele provinciale: *nesci*, sicil.; *dëtu, fëmi, fëtu, stëtu*, lig.; *cantür*, bolon. (naști, datu, fâmi, făcutu, statu; *it. nasci, dato, fatti fatto, stato*).

FISIONOMIA COMPARATIVĂ A DIALECTELORU. — Ca să se vedă figurându într'o sintese ărecare elementele materiale și formale ce s'au analizatu pêne aci, ecō câteva pasagiuri din dialectele cele mai principale împreună cu traducerea lor, literală în românește.

Piemontu.

«Tutti me disu, e tutti me stradisu — Che a mârîdêss-si trôva 'l paradisu. — È tantu tempu che sun maridatu, — E 'l paradisu nun l' ho mai disulu. E atâtu timpu câ suntu mârîtatu (însuratu), și paradisulu nu l' am mai truvatu.»
gâsîtu.

«Oh scotè, lo signor Conte, — Prestè-me la vostra spa. = Oh disi, Oh ascultaji, domnulu Conte, împrumutajîmi a vôstrâ spangâ. — Oh di, bela Monfreina, — Cosa mai na völi fa? = Voi taiè 'na frascalina — Pèr frumôsa Monfreina, ce mai cu ca vei face? — Voiu taiè o frunzulîjâ spre fè ombra al me' caval. = Cuand la bela l' a 'vu la speia, — Ant èl cör a face umbrâ la alu meu calu. — Cându bella aavutu spanga, in inima a i l' a piantâ.»
i o a împlântatu.

Liguria.

«Oh che disperaziun l'è mai la mia, — Avèi la lingua e nun pudèi Oh ce desperajîunc o mai a mea, a avè limba și nu putè parlare! — Passu davanti a la galante mia, — La vedu e nun la possu salütare.»
vorbî! Trecu înainte la galanta mea, o vedu și nu o potu saluta.

«Stelle del cielu, fèmi d'un favure; — Fè cresce questa notte scitissan- Stele dela ceru, facejîmi o favore; facejî crește această nopte șese-deci t'ure; — Pregate 'n fangerin si metta i' are, — Ch' u vagga 'n cielu a ore; rugaji unu ōngerelu sã și punã aripile, ca sã mîrgã în ceru a trattener le fure.»
întreține orele.

Lombardia.

«No te parli de quest mi come mi, — Ma tel disi de part de Domne- Nu și vorbescu de acêsta ca dela mine, dar și o șicu din parte de Dumne- dè; — Ora te lassi mo' pensã de ti — Che speranza de veng', e che de; acumu te lasu a cugeta de tino (ensuși) ce speranjã de îvinge, și ce împegn l'è. — Chi el fè pont, e de slanz el scompari — Sbarlusend, che îndatorire este. Aci elu făcù punctu; și deodatã elu peri (din vedere) strălucindu, încãtu Goffred nol sa comè; — L'è in dubbi s'el strasenta e s'el strave- Gotfridu nu știe cumu; elu e în dubiu dèca elu străsimite și dèca elu străvede da, — E el frega i caucc' ch'el par ch'el se dessedã.»
(dècã se amãgeștã), și și frècã ochii încãtu pare cã elu se deșteptã.

«Regordey ben che se in 'sta nostra vall — De lacrim o cholera
 Recordafivè bino cã decã în estã a noștrã vale de lacrëmi sêu cholerã
 trovee on fior, — Besogna guardã ben de no schisciall: — L'è 'l primm amor.»
 gãsiși o fbre, cãtã a se feri bino de a nu o cãlca: este primulu amoru.

Veneția.

«Dormi pur, bela, e dormi pur sicura, — Chè i m'a fato guardian de
 Dormi dar, bellã, și dormi sigurã, cã ei m'au fãcutu guardianu de
 le to porte; — Chè i m'a fato guardian de le to mura. — Dormi pur, bela,
 ale tãlo porți; cã ei m'au fãcutu guardianu de ai tãi muri. Dormi dar, bellã,
 e dormi pur sicura.»
 și dormi sigurã.

«Oh Dio, che cielo che xe inuvolà, — Che par che voglia piover,
 Oh Dèu, ce ceru ce este innouratu, încãtu par cã vrea ploa,
 e po' passa! — Cussì fa l'omo co' l'è inamorà; — Ama la bela dona e
 și apoi trece! Așa faco omulu cându e inamoratu; amã frumòsa femee, și
 po' el la lassa.»
 apoi elu o lasã.

«No, siora Dorotea, no, la me creda a mi. — No l'è cossa ben fata;
 Nu, dómna Dorotea, nu, ea m'è creșã pe mine. Nu e lucru bino fãcutu;
 no la va ben cussì. — Se per i so' interessi qua el mario no pol star, —
 nu merge bine așa. Dècã pentru ale sële interesuri aici bãrbatulu nu pòte sta,
 Ha la muger per questo da farse criticar? — La perdona, se parlo cussì
 are muiera pentru acèsta de a se face critica? Ea erte (ertași), de vorbescu așa
 col cuor avertu, — Chi stima so mario, cussì no vive certo.»
 cu inima deschisã, cine stimã al sêu bãrbatu, așa nu trãceto de siguru.

Trieste (Dialectu vechiu).

«—Perçè po' no ghe n'astu plantà un altro nou? — Perçè miu
 —Pentru ce apoi nu ai plãntatu unu altu nou? — Pentru cã al meu
 sior pare el disena che bisogna spietà la uita de un omis per uede
 domnu pãrinte dicea cã trebue așteptã viêta de unu omu spre a vedè
 el frut del auliu nou. — El iera ben un tandãn tou pare, come uiu, che
 fructulu mãslinului nou. — Elu era bine unu prostu al tãu pãrinte, ca viu,
 Dio ghe braçis l'anema soua! Se i soui nechi auessin pensã
 Dumnoșeu sã i înbrãçișeze anima sa! Dècã ai sãi vechi (strãbuni) aru fi gãnditu
 cussì, no gaueressen mai uì, nè nanchia auliu, nè oi.»
 așa n' aru fi niciodatã vçlutu nici încã (mãcaru) mãslinu, nici oloiu.

Lațiu.

«Palomba che per l'aria vai a volare, — Ferma, chè voglio dirte
 Porumbișă ce prin acrule mergi a sbura, oprește, căci voiu a și spune
 due parole: — Voglio levà una penna a le tue are, — Voglio scrive una
 două cuvinte: voiu lua o pênă din ale tèle aripi, voiu scrie o
 lettera a lo mio amore.»
 scrisore la alu meu amoru.

«A no fa gnente er Papa, a no fa gnente? — A no fa gnente lui,
 Nu face nimicu Papa, nu face nimicu? Nu face nimicu D-lui,
 brutte marmotte? — Acussi ve piasse un accidente, — Come fatiga
 urite măinușe? Așa v'aru lua unu accidentu (damlaua), precumu fatigă
 tutto giorno e notte.»
 totă ziua și noptea.

Neapole.

«Fenesta vascia e patrona crudele, — Quante sospire m' aie fatto iettare! —
 Ferestra ticălbșă și dômnă crudelă, câte suspine, m' ai făcutu a scotel
 M' arde 'sto core comm' a 'na cannela, — Bella, quando te sento annome-
 Mi arde estă inima ca la o lumênare, bella, cându te simtu a numi.
 nare. — Oie! piglia sperienza della neve: — La neve è fredda, e se fa ma-
 Oh! ia esperiență delă neună: neună e rece, și se face mă-
 niare. — E tu, come si' tant' aspra e crudele? — Muorto 'me vide, e non
 nui. Și tu, cumu ești atātu aspră și crudelă? Mortu mă vești, și nu
 'me vuo' aiutare.»
 mă vești ajuta.

Sicilia.

«— Vurria sapiri cumu vi chiamati? = Eu mi chiamu Rusidda; chi
 Voir' așu a și cumu vè chiămați? — Eu mă chiamu Rusidda; ce
 vuliti? = Ca menti chi Rusidda vi chiamati, — Quannu vi chiamu pirci
 voiji? — Că pe cându (ce) Rusidda vè chiămați, cându vè chiamu pentru ce
 nun sintiti? — Aviti l'acqua frisca, e 'un mi ni dati, — Muriri mi faciti di
 nu simțiți? Aveți apa rece, și nu mi dați, muri mă faceți de
 la siti; — Sunnu li Turchi, e mi hannu pietati; — E vui, crudili donna, 'un
 sete; suntu Turcii, și mi au pictate; și voi, crudela dômnă, nu
 mi n'aviti.»
 mi aveți.

«Un pumu muzzicatu mi ittau. = Mâncialu, dissi, pri l'amuri miu; —
 Unu mēru mușcatu mi aruncô. — Mâncălu, disse, pentru amorulu meu;

Ma nu fu pumu no, chi mi dunau: — Fu 'na vampa di focu chi m' ardiu.»
 Dar nu fu mèru nu, ce mi dedea: fu o vāpac de focu ce fin' ardea.

Corsica.

«A lu paese di Nazza — Eo ci vogliu piantà unu prunu, — Perchè
 La satulu de Nazza eu voiu plānta unu prunu, (pentru) ca

di la nostrā razza — 'Un ci passi più nissunu: — Perchè 'un fūnu trè nè
 de a nōstrā rasā (familie) nu trēcā mai nici unulu: pentru că nu furō trei nici

quatru, — Ma sett' omini contr' unu.»
 patru, dar șapte ȃmeni in contra unuia.

«Or magnate 'u vostru pane, — E biite 'u vostru vinu; — Noi di questu
 Acum māncāți a vōstrā pāne, și beeți alu vostru vinu; noi din acesta

'un ne bulemu, — Ma di lu bostru sanguinu, — In bindetta di lu nostru, —
 nu voimu, dar de alu vostru sānge, spre rēsbunare de alu nostru,

Che l'avemu a lu strascinu.»
 ce l'avemu a lu tiri.

«Unn' è quellu paesacciu — Che tinia lu me' cuginu? — Ch'ellu ci
 Und' e acelu finutu miserabilu ce ținea alu meu vėru? Sā i

scappi lu focu, — E nun ci abiti più nimmu.»
 scape (isbuencēscā) foculu, și nu lu locuēscā mai nimeni.

VI.

Noi suntemu de părere că aru aduce cineva unu mare serviciu literiloru române ddecā, lārgindu fundulu tabloului aci înfācișatu, aru compune unu glosariu completu alu limbei române comparate cu limba literariā și cu dialectele poporului italianu. Acestu glosariu aru trebui să coprinđă numai cuvintele comune la ambe părți, și să le așede, nu dupō ordinea alfabetică, ci dupō afinitatea rădēcineloru atributive grupate împreună cu tōte derivațiunile lor, urmāriindu astfelu planulu propusu de învățatulu Müller întru a prepara clasificāțiunea morfologicā a idiōmeloru (*). Înfine, spre a completa o asemenea lucrare, aru trebui să se însoțescā glosariulu cu unu întinsu tractatu gramaticalulu elaboratu în sensulu același!

Resultatulu aru fi că, numai din despoierea materialului adunatu depe tōte cantōnele Italiei, s'aru putē recompane mai tōtā limba romānā, încātu n'aru fi facilu cuiva să ne conteste tesa că: *Limba romāna și limba italianā suntu deopotrivā productulu unei fusiuni a dialecteloru antice italiene făcutā dupō unu deosebitu punctu de vedere și într'o epochā deosebitā.*

(*) *Lectures on the Science of Language* by Max Müller. London 1861—1864.

Și într' adevêru, lăsându deocamdată la o parte questiunea despre raporturile genealogice ale limbei franceze și spaniole, cari în orice casu sêmănă cu cea română multu mai pușinu decâtu italiiana, nimeni nu este care să nu pricêpă cumu că identitatea atâtoru elemente formale și materiale, cari nu se găsescu în limba latină, dar s'au păstratu la ambe popøre chiaru după curmarea oricărui relațiuni între ele, arêtă că aceleași elemente existeu la epoca separațiunii, și erau părți caracteristice ale limbagiului popularu, cu tôte că limba latină nu încetase încă de a înflori.

Este prin urmare de prisosu să combatemu opiniunea unoru filologi, cari, considerându tôte limbele romanice ca o simplă corupere a latinității începută la căderea Imperiului și consumată în Evulu Mediu, se sîrguescu de a face istoria tranzițiunilor fiecărui cuvîntu și fiecării flexiuni latinești. Dêcă anticele monumente ale limbeleru italiote și espresiunile vulgare semănate în scrierile poeților, și mai alesu ale dramaturgiloru romani, nu erau de ajunsu spre a convinge în sensulu contraru pe acești învățați, de ce nu s'au uitatu mai cu dinadinsulu la limba română, care putea singură să arunce ôrecare lumină asupra problemei?

Dar preexistența de care este vorba nu dovedește încă tôte tescua enunțiată; căci aru putè cineva să susțină că limba română (purificată de elementele eterogene ce amu amintitu mai susu) nu este altu ceva decâtu limba antică vulgără ce s'aru fi vorbitu cu o uniformitate ôrecare în tôte Italia alătura cu cea latină literariă. Acêsta, dêcă nu ne înșelâmu, este și părerea onorabilului Alexandrescu.

Ca să fie limba română mai antică decâtu italiiana, și chiaru ca să fi existitu într'o stare mai multu decâtu rudimentală la epoca în care Romanii au colonizatu țerile Daciei, noi n'avemu nici o dificultate d'a o admite; căci lipsa mai totală a dialecteleru și uniformitatea limbei ce s'a conservatu în deosebitele provincie române cari au rēmasu despărțite cu începerea invasiuniloru barbarice, precumu a fostu casulu Macedoniei, presupune că limba română era și constituită de mai nainte; și nici n'aru fi de cređutu ca uniformitatea în vorbire să se fi întrodusu după ce coloniștii s'au împrăștiatu pe unu teritoriu așa întinsu, și pe cându ei n'aveau altă limbă scrisă și recunoscută în instituțiunile publice decâtu numai limba latinescă. Dar despre alta parte nimicu nu dovedește ca să se fi vorbitu unu limbagiu vulgăru omogenu și universalu în vechia patriă a legionariloru: documentele ne lipsescu cu totul în acestu respectu, și o cercetare scrupulôsă a dialecteleru odierne aru putè să aducă unu resultatu cu totul contraru, esplicându prin cause anteriore (*) niște proprietăți esențiale ale loru deosebite de proprietățile limbei române, și cari aru fi fostu eliminate, dêcă o limbă analôgă cu acêsta aru fi avutu o valôre cătuși de pușinu universală.

(*) Spre lămurirea acestui punctu voru fi de mare utilitate cercetările istorice ale danesului Mommsen și frumosulu tractatu alu contelui G. Galvani: *Sulle genî antichissime d'Italia e sulle favelle loro innanzi Augusto.*

Remâne atunci să reducem la unu altu principiu unitatea primordială a limbei române, adică să admitemu împreună cu concetățenulu nostru Vegzzi-Ruscalla, că limba acêsta are de fundamentu limba castrense a Romaniloru adunați din tôte provinciile Imperiului, care limbă s'aru fi formatu prin combinarea graduală a dialectelor respective sub influența limbei oficiale(*). Cătu pentru limba italiană, ea nu putea pe atunci să existe decātu în embrionu, pêne cându încetarea politică a Imperiului și căderea latinității lăsô pe dialecte să se ivescă la lumină, le transformô și le apropiô între ele prin adoptarea aceluia ce a devenitu piatra angulară a limbei italiene, va să dică prin adoptarea dialectulu toscu-latinu.

Astfelu este facilu de a esplica și causa asemênârilor ce anu însemnatu în totu discursulu nostru. Dialectulu toscu-latinu sêmănă cu limba română mai multu decātu celelalte dialecte luate fiecare în parte, pentru că mai nainte de tôte este o combinare a tuturoră, precumu a fostu la rîndulu sêu însăși limba română, și apoi pentru că elementulu toscu-latinu, adică elementulu metropolei trebuia să fi fostu predominitoru în caestrele Poporulu-rege-lar, decă dialectele din Italia septentrională, și mai cu sêmă cele carnice (din cari este dialectulu friulanu), se apropiă de limba românescă într'unu modu mai sensibilu decātu cele din mișdă-di, lucrulu se esplică, nu numai prin prezența deosebitelor elemente celtice în armata romană, ci și prin contiguitatea geografică a țeriloru subalpine cu provinciile de peste Adriatica.

VII.

Lectorulu care a binevoitu de a ne urma pêne aici va recunôște după tôte cele duse cătu este de mare importanța filologică a limbei italiene pentru Români, și *e converso* a limbei române pentru Italiani: elu va fi descoperitu modulu admirabilu prin care una dovedește și controlêză pe alta; va fi nevoitu înfine de a admite că unu studiu mai profundu și mai întinsu asupra acestoru raporturi este nu numai de doritu, ci și de o neapărată trebuință într'un momentu în care limba română tinde a lua o fisionomiă mai decisă și mai completă.

Ânsê, și acêsta o dicemu cu mare părere de rêu, studiulu limbei italiene, precumu este organizatu în România, nu coresponde de locu cu legitimele cereri ale situațiunii.

Motivulu principalu nu este lipsa de simpatia din partea Româniloru: decă o amu dice, ar fi o nedreptate din parte-ne, mai vîrtosu acumu, cându o Municipalitate română ne a acordatu o subvențiune de 15,000 L. V. spre a tipări unu Dicționaru. Dar ceea ce împedică progresulu studiiloru în acestu raportu este modulu prin care funcționêză cea mai mare parte din catedrele de limbă italiană, și rangulu ce i s'a fixatu în programele Instrucțiunii Publice.

(*) Unu fenomenu analogu se observă astăzi în armata italiană, care a începutu în acești ani din urmă a și forma unu limbagiu propriu prin contopirea dialecteloru provinciale combinate cu limba națională.

Buoa-cuviință ne consiliă la tăcere asupra punctului d'ânteu, dar asupra celuilaltu fiăne permis de a ne opri unu minutu mai 'nainte de a încheia discursulu nostru.

Catedrele de limba italiană ce figurază în budgetulu Statulu pentru anulul curentu suntu 11, tôte facultative și stabilite numai pentru unele cursuri din scôlele secundare: suma ce le este așătată de abia se urcă la o cifră de 72,000 L. V. Limba francesă din contra este introdusă ca obligatoriă în tôte clasele gînnasieloru și în mai multe cursuri din tôte celelalte scôle secundare de ambe sexe; o catedră superiôre se află la facultăți în București și alta la Iassi, și cifra onorarieloru se sue pênē la 228.800 L. V.

Noi suntemu departe de a contesta însemnătatea limbei francese într'o epochă în care limba acêsta s'a mai făcutu o limbă cosmopolită, și națiunea care o vorbește pare că se află la culmea civilizațiunii; dar ni se va permite de a ne îndoi despre oportunitatea de a se da acestui studiu o mai mare dezvoltare în Romănia decātu în orice altă parte a lumii, sacrificându chiaru studiulu limbei române, căruia i sa rezervatu pênē astăzi unu rangu subordinatu. Estremitățile suntu rele totdeauna, și noē ni e frică că spiritulu de galomania care bântue societatea română să nu aducă cumu-va peirea simțimētulu națiōnalu, căci vitalitatea națiōniloru stă în proporțiune directă cu elementele loru de originalitate.

Drept' aceea nici n'amu pretinde să se dea limbei italiene rolulu ce a jucatu pênē acumu limba francesă în Romănia, sêu să se adopteze pentru perfecțiōnarea limbei române o metodă exagerată de italisme, precumu ni se pare de a fi tendința onorabilulu Prof. Spinazzola. Limba română pôte să se folosescă și de italiana și de francesă: dar pentru acêsta n'are nici o necesitate de a se italianiza sêu de a se înfrāngiosi: ea cată să fie română mai presusu de tôte, și studiulu ei are să fie basă fundamentală pe care o să se înnalte mareșulu edificiu alu instrucțiunii națiōnale.

Ori și cumu să fie, ni se pare că limba italiană aru putē prē bine să figureze și ea în facultatea de litere la București și la Iassi, precumu figurază în celelalte Universități europene: cu acêstă deosebire însă, că în acele Universități ea este admisă numai în vederea importanței sêle literarie, pe cāndu la Universitățile române aru avē și o importanță filologică și națiōnală în ceea ce privește relațiunile ei cu limba Ţerei.

Și decă aceia care dispunu de Instrucțiunea Publică n'aru împărtași umila nōstră opiniune, totuși ni se pare de recomandatu o altă ramură de studiu ce are o catedră propriă în cele mai ilustre Universități străine, și cu tôte acestea nicăirea nu s'aru afla mai bine așădată decātu în facultățile române: voimu să đicemu știința comparativă a limbeloru romanice sêu neo-latine. La unu asemenea studiu limba italiană și aru lua postulu ce i se cuvine, și împreună cu dēnsa aru veni la cercetare subt' unu punctu de vedere generalu și alte limbe, precum cea spaniolă, care, deși importantă pentru filologia română, n'aru putē să aibă în Ţeră o catedră deosebită. Astfelu învătămētulu predatu în scôlele secundare pentru limbele română, italiană, fran-

cesă și latină aru isbuti la unu punctu culminantu, și de acolo aru pleca ca dela o basă mai sigură oricine aru fi chiămatu a se ocupa în specialu cu limba națională.

Tôte ne facu a crede că la acěstă clasă n'aru lipsi concursulu junimei studiöse; căci junimea română este setösă de știință, și spiritulu celu mai întreprinătoru fierbe în vinele ei. Ceea ce trebuște mai multu nu este de a o îndemna, ci de a o îndrepta. Și mai presusu de tôte cată să se nutrască cu studiu seriöse și solide, depărtându de dēnsa ceea ce este numai luxuosu, ilusoriu și superficialu.

Prunculu care cere pâinesă nu i se dea scōrpiuni, și decă tōta lumea se plānge în România de vițuriile generațiunii de față, ferescāse bine conducătorii națiunii de a nu înlocui acěstă generațiune coruptă prin o altă generațiune de șarlatani.

Cātu pentru noi, cari iubimu Țēra acēsta și din cauza șederii nōstre îndelungate între Romāni, și pentru onōrea numelui latinu ce i este comunu cu Țēra nōstră, nu putemu decātu să invocāmu asupra-i împreună cu poetulu dela Venosa ocrotirea acelei divinițāi simbolice, care, purcedēndu într' o aureolă de rație iridescente, vine să deștepte științele și artele civilizatore, vindecă rānile trecutului și prevestește gloria viitorului:

*Augur. et fulgente decorus arcu
Phœbus acceptusque novem Camœnis,
Qui salutari levat arte fessos*

Corporis artus;

*Si Palatinas videt æquus arces,
Remque Romanam, Latiumque felix,
Alterum in lustrum, meliusque semper
Proroget ævum.*

